

Установа “Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры”
Філіял “Літаратурны музей Максіма Багдановіча”

Артыкул
«Антон Янкоўскі, Арсень Ліс і іх “Вянок”»
(газета “Літаратура і мастацтва”,
мяркуемы тэрмін публікацыі – сакавік 2023 года)

Аўтар:
вядучы навуковы супрацоўнік
навукова-асветніцкага аддзела
Мышкавец Ірына Вітальеўна

Мінск 2023

Антон Янкоўскі, Арсень Ліс і іх “Вянок”

У Літаратурным музеі Максіма Багдановіча працягваецца выставачны праект, прысвечаны 110-годдзю кнігі Максіма Багдановіча “Вянок” (Вільня, 1913 год). Штомесяц будуць прэзентавацца арыгінальныя кнігі з фондаў розных устаноў культуры і навукі Беларусі. Да 22 сакавіка можна ўбачыць каштоўны зборнічак вершаў 1913 года, які мае пакручасты лёс і сёння захоўваецца ў фондаў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры.

На тытульным лісце кнігі маецца ўладальніцкі надпіс: “Арсень Ліс”. Арсень Сяргеевіч Ліс (1934–2018) – вядомы беларускі літаратуразнаўца, фалькларыст, літаратар, доктар філалагічных навук. Даследаваў фальклор, літаратуру, краязнаўства, гісторыю і перыядычны друк Заходняй Беларусі. Аўтар манаграфій, уступных артыкулаў, каментароў да шматтомнага акадэмічнага збору “Беларуская народная творчасць”. Яшчэ больш цікавым з’яўляецца шмуцтытул гэтага зборніка “Вянок”, дзе ёсць аўтограф першага ўладальніка – Антона Рафалавіча Янкоўскага – і яго дароўны надпіс А.Лісу.

Антон Рафалавіч Янкоўскі (1901-1982) – беларускі народны спявак, збіральнік беларускага фальклору, краязнавец. Скончыў Лаварышскае народнае вучылішча, потым беларускія настаўніцкія курсы ў Вільні (1921), працаваў аграномам у Вільні. У гэты час пачаў запісваць народныя песні, паданні, легенды, частку з гэтых збораў апублікаваў у 1930-я гг. у часопісе “Шлях моладзі” (Вільня). Пасля Другой сусветнай вайны жыў у мястэчку Адамчукі (Літва), працягваў збор фальклорнай спадчыны. Яго запісы ўвайшлі ў акадэмічны збор “Беларуская народная творчасць (раздзелы “Жніўныя песні”, “Восеньскія і талочныя песні”, “Балады” і інш.).

Арсень Ліс пазнаёміўся з Антонам Янкоўскім падчас этнаграфічнай экспедыцыі, якую зладзілі сумесна Акадэмія навук Літвы і Акадэмія навук БССР летам 1970 года. Падрабязна гісторыю знаёмства і супрацоўніцтва з народным спеваком Арсень Сяргеевіч апісаў у артыкуле “Памяць Падвіленскай зямлі” (у кн. “Песню ў спадчыну”, 1989). Ён, як удзельнік экспедыцыі, марыў пабываць на радзіме вядомага дзеяча беларускай культуры Браніслава Тарашкевіча, пачуць песні, якія спявалі тут раней. Збіральніку фальклорнай спадчыны паралі звярнуцца да Антона Янкоўскага з в. Адамчукі, які шмат ведае, бо “увесь час з людзьмі жыве”.

Арсень Ліс так апісваў знешнасць А. Янкоўскага: “<...> чалавек сярэдняга росту, гадоў за шэсцьдзесят пяць, спакойна ўглядаўся ў мяне. Валасоў яго яшчэ не кранула сівізна. Яны толькі высока адступілі, адкрываючы пакаты, да палавіны загарэлы лоб”. Галоўнае, што ён заўважыў з першай сустрэчы, гэта “паважная ўдумлівасць” новага знаёмага, які дапамог у зборы этнаграфічнага

матэрыялу, пазнаёміў з людзьмі, сам спяваў народныя песні. А. Ліс пісаў пазней: “на шчасце, першае знаёмства не засталася бязследным. Яно стала прарастаць у шчырую чалавечую прыязнь, і мацавала гэтае добрае пачуццё ўзаемная любоў да народнай песні”.

Сяброўства працягвалася пасля заканчэння этнаграфічнай экспедыцыі, А.Янкоўскі дасылаў тэксты песень. Праз год даслаў бандэроль з магнітафоннай стужкай, на якую былі запісаны каля трыццаці народных песень, сабраных ім у “лаварышскай ваколіцы”. Пасля было яшчэ колькі бандэроляў з магнітафоннымі стужкамі з запісамі песень, іншых фальклорных жанраў, апісаннем абрадаў і земляробчых звычаяў. Арсень Ліс падкрэсліваў, што Антон Рафалавіч рабіў запісы прафесіянальна, кожны запісаны твор меў пашпарт, кароткую характарыстыку, звесткі пра выканаўцаў.

У артыкуле Арсень Ліс распавядаў падрабязна пра біяграфію сябра і калегі па зборы фальклорнай спадчыны, яна супадала з біяграфіяй краіны. Гэта – імкненне да адукацыі і розныя складанасці на шляху да яе, арышты за ўдзел у беларускім руху, цяжкая праца на бацькавай гаспадарцы, дапамога малодшым братам і сёстрам. Да збору фальклору Антон Янкоўскі далучыўся ў 1930 годзе, важную ролю аказала знаёмства з пісьменнікам і выкладчыкам беларускіх настаўніцкіх курсаў Максімам Гарэцкім. Першым дарадцам і памочнікам стала маці – Паўліна Янкоўская з Шастакоў, яка пражыла доўгі век (93 гады), ведала шмат песень, загадак, прыказак.

Пасля Другой сусветнай вайны А. Янкоўскі працаваў у калгасе аграномам, потым стаў старшынёй калгаса. Клапаціўся аб дабрабыце аднасяльчан і пра захаванне гістарычнай памяці, пра ахову помнікаў матэрыяльнай і духоўнай культуры краю. Хадайнічаў аб адкрыцці мемарыяльнай дошкі, прысвечанай Браніславу Тарашкевічу, на доме ў Вільні, дзе ён жыў у 1920-я гг. Збіраў этнаграфічны матэрыял для музея сялянскага быту ў Адамчуках. Суаўтар беларускага мовазнаўцы Вячаслава Вярэніча, разам падрыхтавалі лінгвістычныя артыкулы “Мікратапанімія вёскі Адамчукі” (кніга “Пытанні беларускай тапанімікі”, 1970), “Былыя татарскія вёскі Кена і Касіна” (“Беларуская анамастыка”, 1977). Марыў выдаць асобнай кнігай фальклор родных мясцін, сваіх і Браніслава Тарашкевіча.

На жаль, Арсень Ліс не ўгадаў абставіны, пры якіх атрымаў такі каштоўны падарунак – арыгінальны зборнік вершаў Максіма Багдановіча “Вянок” 1913 года. Уладальніцкі надпіс Антона Янкоўскага сведчыць, што кнігу ён прыдбаў у 1924 годзе: “Ze zbiorów Jankovskiego Ant, v. Adamżuki. 1924. A. Jankovski”. Дароўны надпіс гучыць так: “На памяць многапаважанаму тов. Арсеню Лісу ад Старога Ант. Янкоўскага у часе яго побыту у вёсцы Адамчуках. 20 чэрвень 1970 г. А. Янкоўскі”. Дата – яскравае сведчанне, што падарунак быў уручаны пры той, памятнай першай сустрэчы вядомага беларускага

фалькларыста з “чалавекам адкрытай душы” Антонам Рафалавічам Янкоўскім. У фонды Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры зборнік “Вянок” патрапіў з архіва А.Ліса ў 1988 годзе.

Такім чынам, арыгінальная сціпая кніжачка вершаў беларускага генія Максіма Багдановіча, якая экспануецца ў музейным выставачным праекце “Вянок «Вянкоў»”, мае доўгі і прыгожы лёс. За гэтыя гады яна мела цудоўных гаспадароў, людзей, якія ведалі, што такое сапраўдныя беларускія культурныя каштоўнасці. Выставачны праект працягваецца, наперадзе яшчэ шмат прыгожых “Вянкоў” і цікавых гісторый, звязаных з імі і іх уладальнікамі.

Ірына Мышкавец, вядучы навуковы супрацоўнік
навукова-асветніцкага аддзела
Літаратурнага музея Максіма Багдановіча